

UOT. 598. 2/9-15

**QUBA VƏ ALTIĞAC MEŞƏLƏRİNDƏ REPRODUKTİV
QUŞLARIN MONİTORİNQİ KEÇİRİLMİŞ BİOTOPLARIN
TƏSVİRİ**

Ş.M.CƏFƏROVA
Bakı Dövlət Universiteti
shafiqamaharramova@mail.ru

Quba və Altıağac meşələrində quşlara dair monitoring aparılması ilk təşəbbüsdür. Reproduktiv quşlar əhatə edilib. Onların monitoringi may, iyun və iyul aylarında aparılıb (2014-cü il). Cəmi 60 nöqtə (biotop) seçilib (Quba massivində - 30, Altıağac massivində - 30). Hər biotop ildə 3 dəfə yoxlamb. Məqalədə biotopların qısa təsviri və nümunəvi quş növü göstərilib.

Açar sözlər: meşə, biotop, monitoring, təsvir, reproduksiya, nümunə quş.

Quşların kəmiyyətini öyrənməyin ənənəvi üsulu nümunə sahəsi, marşrut və stasionar seçmək olub. Marşrutun eni təxmini qəbul edilib. 1970-ci illərdən başlayaraq quşun görünüb tanındığı məsafədən asılı olaraq marşrutun eni fərqli götürülüb (Ravkin, 1967; Mustafayev, 1985). Bunlar monitoring deyil. Monitoring populyasiyanın mövsüm və çoxillik dinamikasını öyrənməyə xidmət edir. Ona görə “nöqtəvi monitoring” qəbul edilib (Hower W. Et el, 1977). Lakin “nöqtəvi monitoring” ilk variantda açıq landsaft üçün təklif olunub. Meşə və başqa örtülü landsaftda monitoring aparılması quşun böyüklüyündən, nadirlik səviyyəsindən və adama qarşı reaksiyasından asılı olaraq metodik təkmilləşdirmələr tələb edib (Qasimi, Mustafayev, 2011; Mustafayev, 2012). Biz axırıncı tələbi nəzərə alaraq, kiçik, ortaboy və böyük quşlar üçün monitoring nöqtəsinin radiusunu fərqli götürmüşük (25 m, 50 m, 100 m, 250 m və daha çox). Kərkəs və qartal kimi böyük və nadir quşları 10 km x 10 km ərazidə saymaq daha uğurlu olur (Mustafayev, 2012).

Monitoring nöqtələrinin təsviri

Quba meşələrində:

Q - 1. BDU-nun (Bakı Dövlət Universiteti) tədris təcrübə bazasının qərb hissəsində sıx qarışıq meşə (orta yaşlı palıd, vələs, fıstıq, dibinə işiq düşür). Nümunə - *Athene noctua* (gündüz gizlənilir).

Q - 2. Qaraçayın sahili.Köhnə alma bağı. Tək-tək vələs və palıd ağacları, müxtəlif kollar. Nümunə - *Motacilla alba*.

Q - 3. II Nügədi kəndi. Meyvə bağı, tək-tək fıstıq, vələs,dəndə, çinar, palıd ağacları. Nümunə - *Parus major*.

Q - 4. Çənlibel kəndi ətrafında dağın yamacında orta yaşlı fıstıq, vələs, dəndə, çinar meşəsi. Nümunə - *Parus mayor*.

Q - 5. “Ceyran bulağı” ətrafında qarışıq meşə. Tək-tək koğuşlu ağac və kollar var. Nümunə - *Parus viridis*.

Q - 6. “Ceyran bulağı” ətrafında meşə talası. Seyrək kol və biçənək hissəsi var. Nümunə - *Turdus merula*.

Q - 7. “Ceyran bulağı” meşə talası yerində taxıl tarlası. Nümunə - *Alanda arvensis*.

Q - 8. “Ceyran bulağı” ətrafında otlaq sahəsi. Tək-tək ağac və kol qalıb. Nümunə - *Turdus merula*.

Q - 9. Çənlibel kəndi ətrafında keçmiş meşə yerində seyrək fıstıq, vələs, söyüd və armud ağacları. Nümunə - *Dendrocopus major*.

Q - 10. Çənlibel massivində dik yamacda sıx meşə (fıstıq, vələs, palıd). Nümunə - *Fringilla coelebs*.

Q - 11. Təngaltı dərəsi, sıldırım qayada sıx meşə (vələs və palıd). Nümunə - *Dryocopus martiks*.

Q - 12. Təngaltı ətrafında meşə yerində köhnə alma bağı. Nümunə - *Parus caeruleus*.

Q - 13. Qimil-Qasın kəndi ətrafında sıx qarışıq meşə. Nümunə - *Anthus trivialis*.

Q - 14. Bundan əvvəlki nöqtəyə yaxın kol yaruslu işıqlı meşə. Nümunə - *Zullula arborea*.

Q - 15. Qudyal-çayın sol sahilində torpağı xəzəl ilə örtülmüş sıx qaranlıq meşə. Nümunə - *Ciconia niqra*.

Q - 16. Qəşrəş yolu kənarında meşə qırıldıqdan sonra əmələ gəlmiş pöhrəlik. Nümunə - *Silvia communis*.

Q - 17. Uçqun kəndi ətrafında tək-tək vələs və fıstıq ağacları qalmış kolluq. Nümunə - *Oriolus oriolus*.

Q - 18. Uçqun kəndi ətrafında meşə yerində tək-tək kol qalmış otlaq. Nümunə - *Anthus trivialis*.

Q - 19. Kol yarusu olan Qəşrəş meşəsi. Nümunə - *Troglodites troglodites*.

Q - 20. Qəşrəş ətrafında sıx fıstıq, vələs, palıd meşəsi (kol yarusu yoxdur). Nümunə - *Bubo bubo*.

Q - 21. Qəşrəş ətrafında sıx qaranlıq meşə. Nümunə - *Corvus corax*.

Q - 22. Qəşrəşdən yuxarıda tək-tək ağac və kol olan sıldırım yarğan. Nümunə - *Sitta neumayer*.

Q - 23. Qəşrəşin yuxarısında meşəsiz sıldırım qaya yarğanı. Nümunə - *Pyrrhocorax pyrrhocorax*.

Q – 24. Qəşrəşdən yuxarıda tək-tək və alçaq boylu palıd (kol) olan qayalıq. Nümunə - *Ptyonoprogne rupestris*.

Q – 25. Qəşrəş kəndinin mərkəzi (meşədən qalan seyrək və hündür fıstıq və palıd ağacları). Nümunə - *Parus ater*.

Q – 26. Leyla Şıxlinskaya adına müalicə mərkəzi. Nümunə - *Delichon urbica* və *Passer domesticus*.

Q – 27. Quba ətrafı, köhnə alma bağı. Nümunə - *Turdus merula*, *Parus mayor*.

Q – 28. Quba ətrafında biçənək və qazon. Nümunə - *Hirundo rustica*, *Passer domesticus*.

Q – 29. Sağlamlıq mərkəzində qazona su çilənərkən. Nümunə - *Turdus merula*, *Hirundo rustica*.

Q - 30. Sağlamlıq mərkəzinin seliteb hissəsi. Nümunə - *Passer domesticus*, *Delichon urbica*.

Alti ağac meşə massivi:

A – 1. BDU-nun tədris - təcrübə bazasının qərb kənarında palıd, vələs, fıstıq qarışıq sıx və qaranlıq meşə. Nümunə - *Troglodytes troglodytes*, *Parus ater*.

A – 2. Birinci meşəyə qonşu işıqlı meşə. Nümunə - *Ficedula albicollis*.

A – 3. BDU-nun tədris-təcrübə bazasına girişdən qərbdə kolluq-çəmənlik. Nümunə - *Lanius collurio*.

A- 4. Alti ağac qəsəbəsinin şimal kənarında daşlı-çınqıllı daimi otlaq. Nümunə - *Cercotrichas galactotes*, *Oenanthe oenanthe*.

A – 5. BDU-nun bazasının şimal kənarında vələs-palıd meşəsi (özünübərpa davam edir). Nümunə - *Phylloscopus collybita*.

A – 6. BDU-nun bazasının şimal kənarında çəmənlik-bataqlıq meşə talası. Nümunə - *Aerocephalus palustris*.

A – 7. Alti ağac vəhşi heyvan “poliklinikası” ətrafında kol yaruslu vələs, fıstıq, palıd meşəsi. Nümunə - *Muscicara striata*.

A – 8. Ataçay və Ağçayın qovşuğunda daşlı-çınqıllı sahildə iydə, söyüd, itburnu, yulğun, yemişan və s. kolluq. Nümunə - *Saxicola torquata*.

A – 9. Baxışlı kəndinin şimal-şərq kənarında qırılmış meşə yerində vələs pöhrəliyi. Nümunə - *Carduelis carduelis*.

A – 10. Baxışlı kəndinin mərkəzində 30-40 yaşlı tək-tək vələs və palıd qalmış həyətlər (cavan ağaclar da bitib). Nümunə - *Fringilla coelebs*, *Turdus merula*.

A – 11. Alti ağac qəsəbəsinin mərkəzi hissəsi. Keçmiş meşədən həyətlərdə qalmış köhnə qovaq, vələs, palıd ağacları və çardaqlı evlər quşları cəlb edir. Nümunə - *Sturnis vulgaris*, *Passer domesticus*.

A – 12. Alti ağac qəsəbəsinin qərb hissəsi, həyətlərdə meşədən qalmış köhnə qovaq və fıstıq ağacları koğuşda nəsil verən quşları cəlb edir. Nümunə - *Upupa epops*, *Athene noctua*.

A – 13. Altıağac qəsəbəsinin qərb hissəsində yolun kənarında sıx palıd meşəsinin qalığı. Nümunə - *Chloris chloris*.

A – 14. Altıağac meşəsinin cənub-qərb hissəsində yeni tikililər, kənarında kolluq daimi otlaq kimi istifadə edilir. Nümunə - *Cyalerida cristata* və yem üçün uçan *Falco tinninclus*.

A – 15. Altıağac qəsəbəsinin şərq kənarında keçmiş meşə yerində qalmış seyrək kolluq daimi otlaqdır. Nümunə - *Galerida cristata* və yem üçün gələn *Sturnus vulgaris*.

A – 16. Baxışlı kəndi ətrafında meşə yerində qalmış seyrək kolluq daimi otlaqdır. Nümunə - *Cuculus canoris*.

A – 17. Qızılqazma kəndi ətrafında seyrək kolluq və tək-tək kol formalı palıd ağacı olan sahə daimi otlaqdır. Nümunə - *Sylvia hortensis*.

A – 18. Xələc kəndi ətrafında çəmənlik və kolluq ilə növbələşən cavan vələs meşəsi. Nümunə - *Sylvia hortensis*.

A – 19. Yarımca kəndinin şimal yamacında meşə, kolluq və çəmənlik. Nümunə - *Streptopelia turtur*, *Cuculus canorus*.

A – 20. Yarımca kəndinin şimal-şərq kənarında cavan və köhnə ağaclardan ibarət qarışıq meşə. Nümunə - *Dendrocopus major*.

A – 21. Yarımca kəndi ətrafında araba yolu keçən qarışıq meşə. Nümunə - *Lullula arborea*.

A – 22. Bundan əvvəlki nöqtədən qərb tərəfdə qaranlıq sıx meşə. Nümunə - *Picus viridis*.

A – 23. Araba yolu kənarında kol yaruslu işıqlı meşə. Nümunə - *Fringilla coelebs*.

A – 24. Yarımcanın şimal kənarında yeni asfalt yol keçən cavan fıstıq meşəsi. Nümunə *Anthus trivialis*.

A – 25. Altıağac qəsəbəsinin qərbində yamacda keçmiş meşə yerində qarışıq kolluq. Nümunə - *Sylvia mystacea*.

A – 26. Ataçay vadisinin orta hissəsində daşlı-çınqıllı torpaqda bitmiş qarışıq kolluq və pöhrəlik. Nümunə - *Sylvia nisoria*, *Acrocephalus palustris*.

A – 27. Ataçayın şərq yamacında təmiz palıd meşəsi (torpaq xəzəl ilə örtülüb, işıq düşmür). Nümunə - *Garrulus glandarius*.

A – 28. Əvvəlki meşənin işıqlı və kol yaruslu hissəsi. Nümunə - *Sylvia hortensis*.

A – 29. Əvvəlki meşənin yaxınlığında palıd-vələs qarışıqlı meşə (kol yarusu zəifdir). Nümunə - *Regulus regulus*.

A – 30. Həmin meşədə araba yoluna yaxın seyrək, işıqlı və kol yaruslu hissəsi. Nümunə - *Sylvia atricapilla*.

Yekun. Seçib təsvir etdiyimiz monitor nöqtələri Quba və Altıağac meşələrinin müasir vəziyyətini əhatə edir. Bu nöqtələrdə aparılan ornitoloji monitorinqin nəticəsi quşlardan səmərəli istifadə etmək və onları qorumaq üçün hazırlanan taktik tədbirlərə elmi əsas ola bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Гасими Г.Х., Мустафаев Г.Т. Региональный количественный статус и категории позвоночных животных // Теория и практика современной науки. Ма-лы IV Международной конф. М., 2011, с.69-73.
2. Мустафаев Г.Т. Птицы наземных экосистем Азербайджана // М.: МГУ, 1985, 54 с.
3. Мустафаев Г.Т. Взаимосвязи позвоночных животных и людей. Баку: Элм, 1912, 268 с.
4. Mustafayev Q.T., Babayev İ.R., Hüseynov R.Ə. Ornitoloji monitoring aparılması təcrübəsindən // AMEA Zool. Inst-nun əsərləri. Cild 32, № 2, 2014, s. 102-105.
5. Равкин Б.С. К методике учета птиц в лесных ландшафтах // Природа очагов пищевого энцефалитф на Алтае. Новосибирск, 1977, с.66-75.
6. Howe R.W., G.J.Niemi, S.J.Lewis and D.A.Welsh. A. Standard Method for Monitoring Songbird Populations in the Great Lakes Region. Passenger Pigeon. 1977, 59 (3): 83-94.
7. Sadiqova N.A., Mustafayev Q.T., Tağıyev A.N. Dynamics of the Population Distribution of Birds on the Western Coast of the Azerbaijan Sector of the Caspian Sea // Caspian Sea Natural Resourses № 4, pp, s.100-113.

ОПИСАНИЕ БИОТОПОВ ПРОВЕДЕННЫХ МОНИТОРИНГА РЕПРОДУКТИВНЫХ ПТИЦ В ГУБИНСКОМ И АЛТЫАГАЧСКОМ ЛЕСАХ

Ш.М.ДЖАФАРОВА

РЕЗЮМЕ

Мониторинг птиц в лесах Губы и Алтыагача проводится впервые. Учтены все репродуктивные птицы в регионах. Время мониторинга от мая до конца июля. Выбрано по 30 точек как в Губинском, так и в Алтыагачском лесах. Повторность учетов 3 раза в году. В статье приведено описание каждой точки мониторинга и отмечены образцы из видов птиц.

Ключевые слова: лес, биотоп, мониторинг, представление, репродукция, образец птиц

DESCRIPTION OF THE BIOTOPES OF THE MONITORED REPRODUCTIVE HABITATS OF BIRDS IN THE FORESTS OF GUBA AND ALTIAGACH

Sh.M.JAFAROVA

SUMMARY

The paper is the first to monitor the birds in the forests of Guba and Altiagach. All reproductive birds were accounted in the areas. Their monitoring was carried out in May, June and July (2014). 60 points (habitats) were chosen (30 from Guba and 30 from Altiagach forest). Every habitat was tested three times a year. The paper provides a short description of the habitats and exemplary birds.

Key words: forest, biotype, monitoring, description, reproduction, bird samples

Redaksiyaya daxil oldu: 23.09.2014-cü il

Çapa imzalandı: 05.11.2014-cü il